

Nr 22

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 27 § 1 mom. B. värnpliktslagen den 30 december 1941 (nr 967), dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 22 februari 1957 dagtecknad proposition, nr 83, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden, föreslagit riksdagen att antaga följande

FÖRSLAG

till

**Lag om ändrad lydelse av 27 § 1 mom. B. värnpliktslagen
den 30 december 1941 (nr 967)**

Härigenom förordnas att 27 § 1 mom. B. värnpliktslagen den 30 december 1941¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

27 §.

I. De värnpliktigas utbildningstid

B. Följande för underbefäls- eller underofficersutbildning uttagna värnpliktiga äro skyldiga att enligt de närmare bestämmelser Konungen meddelar fullgöra tjänstgöring enligt vad nedan sägs:

a) värnpliktig tilldelad armén eller kustartilleriet:

den som uttagits för underbefälsutbildning en första tjänstgöring om trehundra-tjugufyra dagar samt tre

(Föreslagen lydelse)

27 §.

I. De värnpliktigas utbildningstid

B. Följande för underbefäls- eller underofficersutbildning uttagna värnpliktiga äro skyldiga att enligt de närmare bestämmelser Konungen meddelar fullgöra tjänstgöring enligt vad nedan sägs:

a) värnpliktig tilldelad armén eller kustartilleriet:

den som uttagits för underbefälsutbildning en första tjänstgöring om trehundra-tjugufyra dagar samt tre

¹ Senaste lydelse, se 1954: 479.

repetitionsövningar, envar om trettio dagar, och

den som uttagits för underofficersutbildning en första tjänstgöring och fortsatt tjänstgöring om sammanlagt högst fyrahundrafemtio dagar samt tre repetitionsövningar, envar om trettio dagar;

b) värnpliktig tilldelad — — — femhundrafyrtio dagar; samt

c) värnpliktig tilldelad — — — femhundrafyrtio dagar.

Värnpliktig som — — — högst etthundraåttio dagar.

repetitionsövningar, envar om trettio dagar, dock att Konungen, vad angår värnpliktiga tilldelade armén, äger förordna om minskning av tiden för första tjänstgöringen med högst sju dagar, och

den som uttagits för underofficersutbildning en första tjänstgöring och fortsatt tjänstgöring om sammanlagt högst fyrahundrafemtio dagar samt tre repetitionsövningar, envar om trettio dagar;

b) värnpliktig tilldelad — — — femhundrafyrtio dagar; samt

c) värnpliktig tilldelad — — — femhundrafyrtio dagar.

Värnpliktig som — — — högst etthundraåttio dagar.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958.

I samband med propositionen har utskottet förehaft två i anledning av densamma väckta motioner, nr 424 i första kammaren av herr *Ohlsson, Ebbe*, och nr 531 i andra kammaren av herr *Nestrup*.

I motionerna, vilka är likalydande, hemställes, »att den föreslagna ändringen av värnpliktslagen utformas så att den 16 maj blir normal inryckningsdag för studenter uttagna till underbefälsutbildning».

Beträffande de skäl motionärerna anfört till stöd för sin hemställan får utskottet hänvisa till motionen II: 531.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen redogöres för vissa tilltänkta åtgärder för att ernå bättre överensstämmelse mellan tidpunkterna för avläggandet av kvalificerad slutexamen vid civila läroanstalter och inryckning till första tjänstgöring vid armén. I anslutning härtill föreslås sådan ändring i värnpliktslagen att Konungen skall äga förordna om minskning av tiden för första tjänstgöring med högst sju dagar i fråga om armén tilldelade värnpliktiga, vilka uttagits för underbefälsutbildning. Minskningen av utbildningstiden avses skola kompenseras genom en motsvarande avkortning av det sedvanliga övningsuppehållet under sommaren.

Gällande bestämmelser m. m.

Enligt 27 § värnpliktslagen (SFS 1954:479) utgör *utbildningstiden för värnpliktiga vid armén* i allmänhet 394 dagar, vilken tjänstgöring skall fullgöras med en första tjänstgöring om 304 dagar och tre repetitionsövningar, envar om 30 dagar. Konungen äger dock förordna om minskning av tiden för första tjänstgöringen och därmed av den sammanlagda tjänstgöringstiden med högst 14 dagar. De armén tilldelade värnpliktiga, som uttagits för underbefälsutbildning, är skyldiga att fullgöra en första tjänstgöring om 324 dagar samt likaledes tre repetitionsövningar om vardera 30 dagar. Värnpliktig, som genomgått befälsutbildning eller, utan att hava genomgått sådan utbildning, krigsplacerats såsom befäl, kan därjämte åläggas att i anslutning till repetitionsövning fullgöra befälsövning, omfattande tio dagar.

I den föreskrivna tjänstgöringen skall inräknas tider för vederbörligen anbefallda övningsuppehåll. För flertalet värnpliktiga vid armén omfattar övningsuppehållen, förutom en kortare ledighet vid midsommar, ett längre uppehåll under jul- och nyårshelgerna samt ett under sommaren, det sistnämnda med en längd av 14 dagar.

Den nu gällande utbildningstiden för värnpliktiga har bestämts i huvudsak efter beslut av 1952 års riksdag (prop. 177; L²U 31; rskr. 137). Den förut omnämnda möjligheten för Konungen att förordna om minskning av tiden för första tjänstgöring med högst 14 dagar har tillkommit efter beslut av 1953 års riksdag (prop. 220; L²U 41; rskr. 422).

In- och utryckningstiderna för första tjänstgöringen vid armén behandlades i förenämnda proposition 1952:177. I anslutning härtill har alltsedan år 1952 i detta hänseende gällt i huvudsak följande beträffande de förut nämnda kategorierna värnpliktiga vid armén. Ur utbildningssynpunkt är det lämpligt att båda grupperna värnpliktiga avslutar första tjänstgöringen samtidigt. Utryckningen bör ske på våren, och då viss tid bör förflyta mellan de värnpliktigas utryckning samt inryckningen för de värnpliktiga, som skall fullgöra repetitionsövning under våren, bör utryckningen från första tjänstgöringen lämpligen ske omkring mitten av mars. Till följd härav måste inryckningen till samma tjänstgöring ske omkring mitten av maj det nästföregående året såvitt angår värnpliktiga i allmänhet samt 20 dagar tidigare för de underbefälsuttagna.

Den sålunda bestämda inryckningstiden för underbefälsuttagna har medfört svårigheter för studenter m.fl. som uttagits till underbefälsutbildning att påbörja sin första tjänstgöring under examensåret. I anledning härav verkställdes under våren 1954 inom försvarsdepartementet vissa utredningar beträffande frågan hur en bättre överensstämmelse skulle kunna åstadkommas mellan tidpunkterna för avläggandet av kvalificerad slutexamen vid civila läroanstalter och för studenters m. fl. inryckning till

första tjänstgöring såsom värnpliktiga vid armén. För ändamålet organiserades en kommitté, i vilken ingick representanter för försvars- och ecklesiastikdepartementen, arméstaben, centrala värnpliktsbyrån, arbetsmarknadsstyrelsen, universitetskanslersämbetet, överstyrelsen för de tekniska högskolorna, överstyrelsen för yrkesutbildning och Sveriges förenade studentkårer.

I skrivelse den 18 augusti 1954 till chefen för försvarsdepartementet föreslog kommittén dels vissa åtgärder, som borde vidtagas med verkan från och med år 1955, dels ock fortsatta utredningar angående vissa åtgärder på längre sikt.

I enlighet med kommitténs förslag i förstnämnda hänseende företogs för år 1955 en allmän tidigareläggning av den muntliga studentexamensperiodens början från den 3 maj till den 25 april, varjämte tillfälle bereddes de till underbefälsutbildning uttagna abiturienterna att avlägga studentexamen i en tidigare omgång. Vidare tilldelades underbefälsuttagna värnpliktiga i möjligaste mån vissa utbildningsenheter med senare inryckningstid. Härigenom kunde samtliga ordinarie elever i de allmänna läroverken inrycka till första tjänstgöring samma år som studentexamen avlagts. För privatister som uttagits till underbefäl eller värnpliktiga i allmänhet var detta däremot icke möjligt.

För år 1956 och 1957 har efter överläggningar mellan arméledningen och andra berörda myndigheter vidtagits i huvudsak samma åtgärder som för år 1955, dock har anordnandet av muntlig studentexamen i en tidigare omgång för underbefälsuttagna abiturienter ansetts icke lämpligen bära ifrågakomma. För att likväl bereda flertalet underbefälsuttagna studenter tillfälle att påbörja första tjänstgöring under examensåret har dessa i ökad omfattning placerats vid utbildningsenheter med senare inryckningstid. Sistnämnda åtgärd har emellertid bedömts kunna vidtagas endast för åren 1956 och 1957, varför på längre sikt andra lösningar måste sökas.

Den förut omnämnda kommittén föreslog, att för åstadkommande av en definitiv och generell lösning särskilda utredningar skulle företagas av skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning angående möjligheterna av en allmän tidigareläggning av examensperioderna samt av chefen för armén angående möjligheterna att senarelägga inryckningstiden för samtliga underbefälsuttagna värnpliktiga genom en förkortning av sommaruppehållet och eventuellt även av uppehållet vid jul—nyår.

Sedan Kungl. Maj:t i december 1955 uppdragit åt berörda myndigheter att verkställa angivna utredningar och framlägga förslag rörande de åtgärder, som borde vidtagas för att på längre sikt åstadkomma bättre överensstämmelse mellan tidpunkterna för avläggandet av kvalificerad slutexamen vid civila läroanstalter och för inryckning till första tjänstgöring såsom värnpliktig vid armén, inkom myndigheterna under sommaren 1956

med utredningar och förslag i ärendet. Redogörelse för vad myndigheterna därvid anförde lämnas i propositionen å s. 5 och 6.

Departementschefen

Föredragande departementschefen, statsrådet Torsten Nilsson, anför:

»Alltsedan genomförandet av 1952 års ändringar i värnpliktslagen har inryckningstiden för flertalet underbefälsuttagna värnpliktiga vid armén varit bestämd till omkring den 25 april. Tiden för inryckningen är betingad av utbildnings- och arbetsmarknadsskäl.

För värnpliktiga studenter och vissa andra, som avlagt kvalificerad slutexamen vid högre skolor, har inryckningstiden medfört vissa olägenheter. I den mån sådana värnpliktiga, uttagna för underbefälsutbildning, icke placerats vid utbildningsenhet med annan inryckningstid än den angivna, har de nämligen i viss utsträckning icke kunnat rycka in till första tjänstgöring förrän året efter det studentexamen eller annan slutexamen avlagts. Detta har givetvis kunnat medföra nackdelar för dem, som avsett att fortsätta med akademiska studier eller annan vidareutbildning.

Såsom framgår av den tidigare lämnade redogörelsen har ifrågasvarande problem varit föremål för utredning av en särskild kommitté inom försvarsdepartementet. För åren 1955—57 har, i anslutning till förslag av kommittén, särskilda åtgärder vidtagits för att komma till rätta med problemet. Sålunda har man försökt att i möjligaste mån placera ifrågasvarande underbefälsuttagna värnpliktiga vid utbildningsenheter med senare inryckningstid än den som gäller för de underbefälsuttagna i allmänhet. Sådan åtgärd är emellertid i längden icke tillfyllest. Vidare har den muntliga studentexamensperiodens början tidigarelagts och försök gjorts att låta underbefälsuttagna abiturienter avlägga studentexamen tidigare än deras kamrater. Någon helt tillfredsställande lösning har emellertid hittills icke uppnåtts.

Åt chefen för armén, skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning uppdrogs år 1955 att inkomma med förslag till definitiv lösning av frågan. I anledning härav har skolöverstyrelsen för sin del förklarat sig beredd att arrangera den muntliga studentexamen så att till underbefälsutbildning uttagna värnpliktiga kan utexamineras senast den 15 maj. Chefen för armén å sin sida har föreslagit att flertalet av de underbefälsuttagna värnpliktiga vid armén skulle inrycka sju dagar senare än nu är fallet eller alltså tretton dagar före de värnpliktiga i allmänhet. Då utryckningen för de underbefälsuttagna förutsattes alltjämt skola ske samtidigt med utryckningen för övriga värnpliktiga, bör emellertid enligt arméchefen den sålunda förkortade utbildningstiden för underbefälsleverna kompenseras genom att sommaruppehållet avkortas med lika många dagar. De underbefälsuttagna värnpliktiga, som avlägger studentexamen eller annan

kvalificerad slutexamen samma år som inryckningen, skulle vidare liksom nu kunna medges anstånd med inryckningen två dagar efter examens avläggande, dock längst under åtta dagar. Enligt arméchefens förslag skulle således inryckningen för ifrågavarande värnpliktiga kunna förskjutas högst femton dagar i förhållande till den nu gällande allmänna inryckningstiden eller, med utgångspunkt i den 25 april såsom normal inryckningsdag, till den 10 maj.

En samordning av inryckningstiden för de underbefälsuttagna vid armén och tidpunkten för studentexamens avläggande synes i princip kunna ske i enlighet med de riktlinjer, som angivits av skolöverstyrelsen och chefen för armén. Med de föreslagna åtgärderna skulle således de underbefälsuttagna abiturienter, som avlägger studentexamen senast den 9 maj, kunna inrycka till första tjänstgöring samma år som examen avlägges. De värnpliktiga, som avlägger studentexamen under tiden den 10—den 15 maj, skulle emellertid enligt angivna förslag vara nödsakade att, i förekommande fall efter ansökan om anstånd, rycka in till första tjänstgöring först året efter det examen avlagts. Då denna ordning icke syntts tillfredsställande har jag med chefen för ecklesiastikdepartementet överenskommit om en lösning efter följande linjer. Den tidpunkt, då de underbefälsuttagna senast skall kunna avlägga studentexamen, bestämmes till den 12 maj eller således tre dagar tidigare än den av skolöverstyrelsen i detta hänseende föreslagna tidpunkten. Inryckningstiden för de underbefälsuttagna värnpliktiga förskjutes med tre dagar utöver vad chefen för armén föreslagit; samtidigt sker en motsvarande förskjutning av inryckningen för de värnpliktiga i allmänhet liksom av utryckningen för båda värnpliktskategorierna. Den sista möjliga dagen för inryckning till första tjänstgöring för underbefäls eleverna skulle då bli den 13 maj. Genom denna lösning kan således — även om därigenom vållas vissa olägenheter, jämfört med vad arméchefen och skolöverstyrelsen föreslagit — alla till underbefälsutbildning vid armén uttagna studenter vid de under skolöverstyrelsen lydande läroanstalterna inrycka till första tjänstgöring samma år som studentexamen avlägges.

Den nu skisserade ordningen bör tillämpas från och med år 1958.

I anslutning till vad sålunda överenskommit har Kungl. Maj:t, på förslag av chefen för ecklesiastikdepartementet, den 18 januari 1957 föreskrivit, att studentexamen för under skolöverstyrelsen hörande läroanstalters egna lärjungar från och med år 1958 skall anordnas så, att examen är avslutad senast den 12 maj för sådana lärjungar, vilka såsom värnpliktiga uttagits för utbildning till underbefäl vid armén och vilka avses skola inställa sig till första tjänstgöring såsom värnpliktiga senast den 13 maj examensåret.

För elever vid skolor, som lyder under överstyrelsen för yrkesutbildning, har någon fullständig lösning av ifrågavarande problem icke varit

möjlig att åstadkomma. Emellertid torde olägenheterna med en inryckning till första tjänstgöring först året efter det slutexamen avlagts icke göra sig gällande för dessa elever med samma styrka som för studenterna. Härtill kommer att, såsom framgår av den tidigare redogörelsen, flertalet av de underbefälsuttagna eleverna vid dessa skolor kan beräknas få fullgöra sin värnplikt vid utbildningsenheter med senare inryckning än den som gäller för de underbefälsuttagna i allmänhet. Med hänsyn till nu anmärkta förhållanden synes ytterligare åtgärder för åstadkommande av samordning mellan tidpunkten för inryckning till första tjänstgöring och tiden för slutexamens avläggande icke vara påkallade för eleverna vid dessa skolor.

Såsom framgår av det anförda föreslår jag att flertalet underbefälsuttagna värnpliktiga vid armén, vilka nu rycker in tjugo dagar före värnpliktiga i allmänhet, från och med nästa år skall inrycka först tretton dagar före de övriga värnpliktiga. Utryckningen för de underbefälsuttagna avses emellertid allt fortfarande skola ske samtidigt med de värnpliktiga i allmänhet. Då den effektiva utbildningstiden för underbefälseleverna icke kan förkortas utan menliga följder för utbildningsresultatet bör, såsom arméchefen föreslagit, tiden för sommarövningsuppehållet, nu i allmänhet fjorton dagar, för de underbefälsuttagna avkortas med sju dagar.

Enligt 27 § 1 mom. B. värnpliktslagen är armén tilldelad värnpliktig, som uttagits för underbefälsutbildning, skyldig att fullgöra första tjänstgöring om 324 dagar, däri inräknat tider för vederbörligen anbefallda övningsuppehåll. Mitt förenämnda förslag till senareläggning av inryckningstiden innebär, att tiden för ifrågavarande första tjänstgöring, räknat från inryckningsdag till utryckningsdag, minskas med sju dagar eller således till 317 dagar. Den härför erforderliga ändringen i värnpliktslagen torde lämpligen böra göras så, att Konungen erhåller bemyndigande att förordna om minskning av tiden för första tjänstgöringen för de underbefälsuttagna vid armén med högst sju dagar.»

Utskottet

I propositionen redogöres för vissa tilltänkta åtgärder för att ernå bättre överensstämmelse mellan tidpunkterna för avläggandet av kvalificerad slutexamen vid civila läroanstalter och inryckning till första tjänstgöring vid armén. I anslutning härtill föreslås sådan ändring i värnpliktslagen att Konungen skall äga förordna om minskning av tiden för första tjänstgöring med högst sju dagar i fråga om armén tilldelade värnpliktiga, vilka uttagits för underbefälsutbildning. Minskningen av utbildningstiden avses skola kompenseras genom en motsvarande avkortning av det sedvanliga övningsuppehållet under sommaren. Någon minskning av den effektiva utbildningstiden för underbefälseleverna förutsattes alltså icke skola uppkomma som en följd av förslaget genomförande. Förslaget avser att möjliggöra att underbefälseleverna rycker in till första tjänstgöring senast den 13 maj och bygger på den förutsättningen, att dessa skall ha avlagt student-

examen senast den 12 maj samma år inryckning till värnpliktstjänstgöring sker, vilket jämfört med vad nu gäller innebär en tidigareläggning av studentexamen för deras del.

I motionerna I: 424 och II: 531 hemställas, att den föreslagna ändringen av värnpliktslagen utformas så, att den 16 maj blir normal inryckningsdag för studenter uttagna till underbefälsutbildning. Till stöd för motionsyrkandet anföres bl.a., att skolöverstyrelsen som en konsekvens av den ifrågasatta tidigareläggningen av studentexamen tagit under övervägande att ånyo införa s. k. delad studentexamen, d. v. s. en uppdelning av abiturienterna på så sätt att de till underbefälsutbildning uttagna examineras under examensperiodens första hälft. Motionärerna förklarar, att det vore ytterst beklagligt om denna nödlösning, som då den tillämpades år 1955 mötte gemensamma och starka reaktioner från såväl målsmän som lärare, skulle behöva tillgripas.

Med anledning av vad motionärerna anfört må här framhållas, att Kungl. Maj:t enligt vad utskottet inhämtat i skrivelse till skolöverstyrelsen den 12 april 1957 förklarat, att den avsedda tidigareläggningen av studentexamen för de till underbefälsutbildning vid armén uttagna icke borde åstadkommas genom en uppdelning av studentexamen utan genom erforderlig minskning av censorskontrollen och ökning av antalet censorer. Genom vad sålunda förekommit synes de betänkligheter som bildat underlag för motionerna till stor del ha undanröjts.

Utskottet, som ansluter sig till de i propositionen skisserade lösningarna av berörda samordningsproblem, har mot bakgrunden av det anförda intet att erinra mot det genom propositionen framlagda förslaget till ändring i värnpliktslagen. I anslutning härtill vill dock utskottet uppmärksamma, att propositionen icke upptar förslag till lösning av motsvarande spörsmål för de värnpliktiga, som avlägger studentexamen som privatister. Utskottet förutsätter emellertid att dessa — i den mån lösning för dem icke lämpligen kan ernås genom inrättande av särskilda examensperioder — i förekommande fall skall kunna tilldelas utbildningsenheter med sådana inryckningstider att inryckning till första tjänstgöring för deras vidkommande kan ske i nära anslutning till tidpunkten för studentexamens avläggande.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen måtte bifalla förevarande proposition, nr 83; samt

B. att förevarande motioner, I: 424 och II: 531, i den mån de icke kan anses besvarade genom vad utskottet ovan anfört och hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 7 maj 1957

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Strand, Nils Elowsson, Axel E. Svensson, fru Carlqvist, fru Svenson, herrar Huss, Mannerskantz och fru Hamrin-Thorell;

från andra kammaren: herr Nilsson i Göteborg, fru Ewerlöf, herr Odhe, fru Ekendahl, herr Carlsson i Bakeröd, fröken Höjer, herrar Rimmerfors och Johansson i Norrköping.

Reservation

av fru *Hamrin-Thorell* och herr *Rimmerfors*.
